

ПРАГМАТИКА СОЦІОЛЕКТИЗМІВ У СУЧАСНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

Бугера О. А. Прагматика соціолектизмів у сучасному художньому тексті.

Статтю присвячено дослідженню прагматичних особливостей соціальних діалектизмів у сучасному художньому тексті. Описуються виражальні можливості соціолектизмів.

Ключові слова: прагматика, художній текст, соціальний діалектизм (соціолектизм).

Бугера Е. А. Прагматика социолектизмов в современном художественном тексте.

Статья посвящена изучению прагматических особенностей социальных диалектизмов в современном художественном тексте. Описываются выразительные особенности социолектизмов.

Ключевые слова: прагматика, художественный текст, социальный диалектизм (социолектизм).

Buhera O. A. Pragmatics of social dialectizms in modern fiction.

The article is devoted to the pragmatic features of social dialectizms in modern fiction. The expressive possibilities of social dialectizms are described.

Key words: pragmatics, literary text, social dialectizm (sociolectizm).

Художній текст, наповнений оригінальністю й індивідуальним смислом, володіє усіма інструментами впливу на читача, розкриває невичерпні можливості слова, несе в собі певне повідомлення (інформацію), що передається від автора (адресанта) до читача (адресата). За рахунок такого мовного коду як текст здійснюється спілкування між адресантом і адресатом, відбувається вплив комунікантів один на одного. Крім того, сприймаючи отриману інформацію, читач вступає в певні особистісні стосунки [2, с. 254]. На думку В. Комісарова, ці відношення, з одного боку, можуть мати переважно інтелектуальний характер, коли текст розглядають як джерело повідомлень будь-яких фактів і подій, які особисто реципієнта не стосуються та не викликають у нього великого зацікавлення, з іншого, – отримана інформація може спричинити й більш глибокий вплив: зачепити його почуття,

викликати певну емоційну реакцію, спонукати до дії тощо [Там само].

Здатність тексту впливати на читача, викликати в нього відповідне ставлення до повідомлюваного, інакше кажучи, здійснювати прагматичний вплив на одержувача інформації, називають прагматичним аспектом, або прагматичним потенціалом (прагматикою) тексту [1; 2].

Ефективність прагматичної функції в тексті залежить від багатьох чинників. Так, ретельний і цілеспрямований відбір тих чи тих мовних засобів допомагає авторові досягти низки поставлених завдань, зокрема вплинути на читача, викликати, пробудити в нього різні емоції, реакції тощо. Залежно від поставленого завдання, теми та проблеми, а також задля реалізації прагматичного впливу на читача письменники звертаються до різних стилістичних ресурсів мови, серед яких фіксуємо й такі стилістично марковані мовні одиниці, як соціальні діалектизми.

Мета нашої статті полягає в тому, щоб дослідити прагматику соціолектизмів у сучасних художніх текстах. Матеріалом для дослідження послугував роман «Хулігани» Ю. Покальчука. Відповідно до поставленої мети здійснено спробу окреслити прагматичні можливості соціальних діалектів у художньому тексті.

На сучасному етапі спостерігаємо тенденцію до підвищеної зацікавленості письменників ненормативною лексикою і, відповідно, активного її вживання в художньому мовленні. Традиційно автори послугуються соціолектизмами, які вводять до мовлення персонажів, аби дати їм найточнішу характеристику щодо їхньої соціальної належності, загального культурного рівня тощо. Іншими словами, такі лексеми є допоміжним засобом при створенні відповідного образу. Наприклад: *Ах ти ж **падро!** Ти сидиши в хаті і чекаєш, поки малявка продасть себе і принесе тобі **бабки**, щоб ти наївся і напився? У десять років?!!* (с. 43), де **падро** – «непорядна, погана людина» [4, с. 196]; **бабки** – «гроші» [4, с. 35]. Виділені слова письменник вкладає в уста головного персонажа твору на прізвисько Зайчик, який сам тривалий час вів аморальний спосіб життя та мало чим відрізнявся від інших малолітніх хуліганів. Проте, стомившись від такого існування, відчувши в собі певні зміни, він поглянув на ситуацію з іншого боку.

Соціолектизми, уведені в мову персонажа, виражають його підкреслено негативне ставлення до такого явища, як дитяча проституція, засвідчують певний переворот, переоцінку життєвих цінностей людини. Крім того, соціальні діалектизми активізують увагу читача, змушують замислитися над образом головного персонажа та змальованими подіями.

Сучасний художній текст репрезентує значно ширші стилістичні функції соціальних діалектизмів, використання яких уже не обмежується мовленням персонажа. Так, фіксуємо лексичні одиниці, ужиті в межах авторського мовлення: *Скінчилось тим, що вони купили тюбик клею і пластиковий кульок, і Зайчик всадив голову в кульок з клеєм, трохи боявся,*

але бачив, як інші то робили, і йому голова пішла колом, і в тілі усе задзвеніло і розлилося задоволенням, і він **забалділий** сидів хвилину чи дві, поступово відходячи, потім нюхнув ще раз і зрозумів, у чому тут **кайф** і що можна задешево мати **кльове** життя, отак собі надихаєшся, і все тобі решта трин-трава... (с. 9), де **забалділий** – «той, що перебуває у стані наркотичного сп'яніння»; **кайф** – «задоволення» [4, с. 130]; **кльовий** – «гарний» [4, с. 141]. Реалістичне змалювання подій досягається уведенням до тексту соціолектизмів, які посилюють негативну оцінку явища наркоманії. Із позиції персонажа, слова **забалділий**, **кайф**, **кльовий** є позитивно оцінними, оскільки описують приємні відчуття підлітка. Вибір таких мовних одиниць зумовлений авторським осмисленням суворой дійсності, яка є непомітною й такою далекою для благополучного світу.

Художній текст насичений соціальними діалектизмами, що ілюструють чи не всі гріхи світу. Майже кожного дня підлітки ведуть аморальний, розгульний спосіб життя: алкоголь, наркотики, сексуальні розваги, азартні ігри – ось чим захоплюються діти вулиці. Так, змальовуючи день народження Зайчика, автор дає чітко зрозуміти, що це святкування зовсім не схоже на традиційне родинне свято, а головний персонаж уже давно не дитина: *Потім у Зайчика був день народження, Зайчикові виповнилось чотирнадцять років, вони прийшли на квартиру, він ще купив вісім пляшок горілки, ящик клею (не дорого, всього 5 гривень за тюбик), щоб на всіх гостей вистачило. Гроші Зайчик знову взяв у дядька Семена. Семен подарував йому маленький магнітофон, отже була музика, все було **кльово**, витівка, клей, **хавчик**, **курьоха** і гості. Зайчик горілки не пив, тільки пиво, хоч Яна, на його здивування, горілку хльостала запросто, як воду* (с. 28), де **кльово** – «добре» [4, с. 142], **хавчик** – «їжа» [4, с. 277], **курьоха** – «цигарки». У наведеному уривку фіксуємо соціолектизми, які, крім яскравої негативної оцінки шкідливих звичок і недитячих захоплень підлітків, висвітлюють їхню (підлітків) моральну деградацію та спотворене розуміння основних життєвих цінностей.

На перший погляд, цей твір мало чим відрізняється від інших, оскільки проблеми аморального життя суспільства неодноразово порушувалися в письменстві. Однак на сторінках роману спостерігаємо жахливе, жорстоке життя сучасного українського соціального «дна», куди потрапляють неповнолітні безпритульні, тікаючи з неблагополучних родин у пошуках кращого життя. Ось як через уживання соціолектизмів письменник викриває основні життєві позиції, яких дотримуються персонажі твору: *Вільне життя, хоч часами й голодне, було насправді дуже **прикольне**: ніхто тобою не командував, ніхто тебе нічого не заставляв робити. Живеш собі, як хочеш, треба надбати щось їсти, знайти якусь розвагу, приколотись десь, і це все* (с. 16), де **прикольний** – «веселий» [3, с. 251]. У наведеному прикладі соціолектизм **прикольний** виступає своєрідним засобом утечі від навколишньої дійсності, що посилюється таким стилістичним прийомом,

як антитеза. Зауважимо, що під час змалювання негативних явищ, ситуацій, автор досить часто послуговується лексемами з позитивним забарвленням, як-от **класно, кльово, прикольно, круто, кайф** і т. ін. Очевидно, у такий спосіб письменник демонструє власне дещо іронічне ставлення до відповідних реалій об'єктивного світу.

Серед основних причин активного використання соціальних діалектизмів є бажання Ю. Покальчука привернути увагу читача до того абсурдного становища, у якому перебуває чи не кожна дитина, яка опинилася на вулиці, де навіть представник закону вражає своїм цинізмом: *А тут якраз була облава на малоліток, і Зайчика хапанули менти – де живеш, що робиш на ринку, хто твої батьки... Почалося. Але в Зайчика було н'ятдесят гривень, і менти відпустили його, бо якби його забрали, то він сказав би про гроші. А так вони забрали гроші і сказали, щоб він ішов на хер і більше не попадався* (с. 29), де **мент** – «міліціонер» [4, с. 173], **на хер** – «до чорта» [3, с. 315]. Використані соціальні діалектизми відверто викривають безчинство серед стражів порядку. Поданий уривок маніфестує незахищеність, безпорадність і повну безвихідь, доведену до абсурду.

Уживання соціальних діалектизмів у художніх текстах є доволі специфічним і складним питанням, яке неможливо розкрити в межах однієї розвідки. Перспективу вбачаємо в подальшому дослідженні прагматичних особливостей соціальних діалектизмів, що функціонують у текстах художнього мовлення.

Отже, художній текст – це продукт процесу комунікації, спрямований на реалізацію творчих потенцій, здібностей, психологічних особливостей особистості тощо, характеризується певною прагматичною значущістю, реалізація якої передбачає використання різних стилістично маркованих одиниць, зокрема й соціальних діалектизмів. Уживання соціолектизмів допомагає письменнику висловити власну оцінку щодо ситуації, явища, персонажа, а це, у свою чергу, сприяє досягненню прагматичного впливу на читача.

Література

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : [підручник] / Флорій Сергійович Бацевич. – К. : Академія, 2004. – 344 с.
2. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) [Електронний ресурс] : [учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз.] / В. Н. Комиссаров. – М. : Высшая школа, 1990. – 253 с. – Режим доступа : <http://belpaese2000.narod.ru/Trad/Komissar>
3. Словник сучасного українського сленгу / [упоряд. Т. М. Кондратюк]. – Х. : Фоліо, 2006. – 350 с.
4. Ставицька Л. Короткий словник жаргонної лексики української мови : містить понад 3200 слів і 650 стійких словосполучень / [уклад. Л. Ставицька]. – К. : Критика, 2003. – 336 с.

Список використаних джерел

- Покальчук Ю. Хуліган Зайчик / Юрій Покальчук // Хулігани : [роман]. – Х. : Фоліо, 2006. – С. 3–46.